

17.11.2021

Eduskunnan lakivaliokunta

Asia: HE 172/2021 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi avioliittolain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Hallituksen esitys pakkoavioliittojen kumoamisesta on tervetullut ja on tärkeää, että pakottamalla solmittu avioliitto voidaan kumota siten, että avioliiton osapuolten siviilisäätö palautuu avioliiton solmimisesta edeltävän siviilisäädyn mukaiseksi. Kuten esityksessä todetaan, pakottamalla solmitun avioliiton kumoamissääntely on viesti siitä, että oikeusjärjestyksemme ei hyväksy pakottamalla solmittua avioliittoa. Avioliittoon pakotetun henkilön näkökulmasta on tärkeää, että siviilisäätö voidaan avioliiton kumoamisen myötä palauttaa avioliiton solmimisesta edeltävän tilanteen mukaiseksi, muun muassa siksi, että avioeroon voi liittyä kielteinen stigma. Myös Euroopan Neuvoston yleissopimuksen naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (ns. Istanbulin sopimuksen) 32 artiklan tavoitteena on, että pakottamalla solmitun avioliiton päättymisestä ei seuraisi naisille ja tytöille siviilisäädyn muutoksesta aiheutuvia kielteisiä seurauksia ja sopimuksen valvontaelin GREVIO onkin suositellut Suomelle maaraportissaan, että Suomen tulisi mahdollistaa pakkoavioliiton päättymisen muutenkin kuin eroamalla.

On positiivista, että aiemmassa esitysluonnoksessa ollut viiden vuoden määräaika avioliiton kumoamiselle on poistettu. Tämä on tärkeää uhrin oikeusturvan toteutumisen kannalta, mm. huomioiden se seikka, että pakkoavioliitot voivat jatkua vuosia ja pakkoavioliitoissa voi esiintyä monenlaista hyväksikäyttöä, väkivaltaa tai sen uhkaa, kiristämistä ja vapauden rajoittamista. Pakotetun osapuolen voi olla mahdotonta irtautua liitosta tai hakeutua avun piiriin ja ylipäänsä päästä hakemaan avioliiton kumoamista.

Niin ikään on positiivista, että avioliiton kumoamisen hakeminen on maksutonta avioliittoon pakotetulle. Avioliiton kumoamiseen liittyvän prosessin on oltava muutoinkin avioliittoon pakotetulle mahdollisimman yksinkertainen.

Ehdotuksessa todetaan, että hakemuksen avioliiton kumoamisesta voi tehdä vain avioliittoon pakotettu puoliso, eikä esimerkiksi syyttäjä. Voisi kuitenkin olla perusteltua, että myös syyttäjällä olisi oikeus nostaa kanne avioliiton kumoamista koskevassa asiassa. Pakkoavioliiton uhri ei välttämättä itse uskalla hakea avioliiton kumoamista moninaisista uhkailuun, väkivaltaan ja puolisojen väliseen epätasa-arvoiseen valta-asemaan liittyvistä syistä. Puolison lisäksi tai sijaan uhriin voi kohdistua uhkaa myös muiden lähipiiriin kuuluvien henkilöiden, kuten puolison perheenjäsenten tai suvun taholta.

Jotkut tahot, kuten eräät ihmisoikeus- ja naisjärjestöt, ovat tuoneet esiin, että avioliiton kumoamisen sijaan myös avioliiton mitätöinti pitäisi olla mahdollista. Esityksessä todetaan, että ”Pakottamalla solmitun avioliiton purkamisen erillissäätelyssä on päädytty avioliiton kumoamiseen, koska se antaa avioliittoon pakotetulle sekä oikeudellista että taloudellista suojaa toisin kuin avioliiton vahvistaminen mitättömäksi. Avioliiton kumoaminen on oikeusvaikutuksiltaan myös liitosta syntyneen lapsen edun mukainen ratkaisu.” Mitätöinnissä avioliittoon kytkeytyvät oikeusvaikutukset lakkaisivat taannehtivasti ja poistaisi samalla myös avioliiton mukanaan tuoman perheoikeudellisen juridisen suojan. Toisaalta kumoamisessa avioliittoon pakotettu osapuoli voisi esimerkiksi joutua maksamaan tasinkoa hyväksikäyttäjälle, minkä voidaan katsoa olevan kohtuutonta pakotetulle osapuolelle ja myös ongelmallista Istanbulin sopimuksen valossa. Sopimuksen 32 artiklassa todetaan, ettei avioliiton kumoamisesta saa aiheutua kohtuutonta taloudellista taakkaa uhrille. Lisäksi koska avioliiton kumoamisen oikeusvaikutukset ovat samat kuin avioerossa, lakimuutos olisi lähinnä symbolinen.

Haasteena sekä kumoamisessa että mitätöinnissä on se, että avioliittoon pakotetun pitää pystyä todistamaan, että hänet on pakotettu avioliittoon. Mahdolliset näyttövaikeudet koskisivat siis molempia vaihtoehtoja.

Avioliiton mitätöimisellä on merkittävät lapsivaikutukset: mitätöimisessä avioliittoon kytketyt oikeusvaikutukset lakkaavat taannehtivasti, joten avioliitossa syntyneet lapset katsotaan kumoamisen jälkeen avioliiton ulkopuolella syntyneiksi. Suomessa noin puolet lapsista syntyy avioliiton ulkopuolella, ja lasten vanhemmuus ja huoltajuus selvitetään joko tunnustamalla tai vanhemmuuden selvityksillä lastenvalvojan luona. Mikäli päädytään alaikäisenä solmitun avioliiton kumoamiseen, on tärkeää, että lasten oikeudet varmistetaan täysimääräisesti tässä prosessissa ja lasten hyvinvointi saadaan mahdollisimman hyvin varmistettua. Tämä edellyttää usein yhteyttä lastenvalvojaan ja mahdollisesti lastensuojeluun, sekä myös koulutettuja viranomaisia sekä riittävää informaatiota myös heille. Eri tahot ovat korostaneet myös avioliiton osapuolten informointia, jotta voidaan parhaiten turvata eri osapuolten hyvinvointi. Kaikissa vaihtoehtoissa on riski lapsiperheköyhyyteen, joka Suomessa kantaväestölläkin on tavallista.

Avioliiton tunnustaminen vain erityisin perustein voi turvata paremmin avioliitossa syntyneiden lasten aseman, jos näitä perusteita voidaan avoimesti tarkastella lapsen edun näkökulmasta. Tässä kuitenkin näyttö voi olla ongelmallista molempien avioliiton osapuolen ja lasten aseman näkökulmasta.

Tutkimusnäyttö tästä asiasta on varsin niukkaa.

Hyvinvoinnin ja terveyden suojelu –yksikkö/Turvallisuus- ja terveysosasto, STM

Ylilääkäri Ritva Halila

Lapset ja nuoret –yksikkö/Yhteisöt ja toimintakyky –osasto, STM